

ΚΡΗΣΙΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ

Ἡ Κρήτη ὡς ἐκ τοῦ μεγέθους αὐτῆς ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς ἄλλας πλησίον αὐτῆς κειμένας ἑλληνικὰς νήσους, καὶ ἔνεκα τοῦ ἐπικαίρου τῆς θέσεώς της παρεῖχεν ἤδη ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἀρχαιότητι ἰδιαιτέραν τινὰ αἴσθησιν καὶ ἠξιούτο ἰδιαιτέρας προσοχῆς.¹ Ἦδη ὁ Ὅμηρος καλεῖ αὐτὴν οὐχὶ νῆσον ἀλλὰ γῆν « γ α ἰ α ν μέσῳ ἐνὶ οἴνοπι πόντῳ » (τ, 172), καλεῖ αὐτὴν προσέτι « ε ὕ ρ ε ἰ η ν » (N, 453) καὶ « ἑκατόμπολιν » (B, 649). Ἐπίσης ἐξαίρει ὁ Ὅμηρος τὰ ὑψηλὰ ὄρη αὐτῆς ὡς ν ι φ ὀ - ε ν τ α (τ, 338), ἐπίθεται τὸ ὁποῖον δίδει καὶ εἰς δύο μόνον ἄλλα ὄρη ἀκόμη, τὸν μ ἔ γ α ν Ὀ λ υ μ π ο ν καὶ τὸν Τ μ ῶ λ ο ν.

Διὰ τὸν λόγον τοῦ μεγέθους πιθανῶς φέρεται παρ' Ὁμήρῳ καὶ κατὰ πληθυντικὸν α ἰ Κ ρ ῆ τ α ι. (ξ, 199. π, 62), ὡς καὶ ὁ Εὐστάθιος παρατηρεῖ (1757) « πληθύνει τὸ ὄνομα πρὸς ἔμφασιν τοῦ μεγέθους τῆς νήσου ». Παρόμοια, καθ' ἐνικὸν καὶ πληθυντικὸν ἐκφερόμενα, ἔχομεν καὶ ἄλλα παρ' Ὁμήρῳ, πάντοτε ὁμως πρόκειται περὶ σπουδαίου καὶ ἐξαιρετικοῦ εἰς τὸ εἶδός του πράγματος. Ἀ θ ῆ ν η (« εὐρουάγουσαν Ἀθήνην ») καὶ Ἀ θ ῆ ν α ι, Θ ῆ β η καὶ Θ ῆ β α ι, Μ ἄ λ ε ι α (ὁ Μαλέας) καὶ Μ ἄ λ ε ι α ι, Μ υ κ ῆ ν η (« πολυχρύσοιο Μηκῆνης ») καὶ Μ υ κ ῆ ν α ι, Φ η ρ ῆ καὶ Φ η ρ α ἰ καὶ εἴ τι ἄλλο.

Ἐνεκα τοῦ μήκους τῆς νήσου καὶ τῆς γεωγραφικῆς αὐτῆς θέσεως τὸ περὶ αὐτήν, ἰδίᾳ πρὸς βορρᾶν, ταραχῶδες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πέλαγος καὶ σήμερον, πολὺ δὲ περισσότερον κατὰ τὴν Ἀρχαιότητα, μετὰ τὰ μικρὰ πλοῖά της, ἐθεωρεῖτο « δ υ σ χ ε ἰ μ ε ρ ο ν » καὶ ἐπικίνδυνον, θὰ ἦτο δὲ διὰ τοῦτο βεβαίως καὶ τότε διαβόητον. Εἶναι λοιπὸν ἐνδιαφέρον καὶ ἄξιον τοῦ κόπου νὰ ἀνατρέξωμεν καὶ νὰ διαλευκάνωμεν χωρία τινὰ σχετικὰ μὲ αὐτὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων.

Ὁ Σοφοκλῆς εἰς τὰς Τραχινίας του (στ. 119) εἰσάγει τὸν χορὸν ἀναζητοῦντα τὸν Ἡρακλέα καὶ λέγοντα (εἰς χωρίον πολλὰς ἀκόμη παρέχον δυσχερείας εἰς ἐρμηνείαν του) ὅτι, ὅπως βλέπει τις εἰς μίαν ἐκ-

¹) Εἰς τὴν ἀρχαίαν αἰγυπτιακὴν γλῶσσαν τὸ ὄνομα τῆς Κρήτης εἶναι « μεγάλη νῆσος »

τεταμένην καὶ τρικυμιώδη θάλασσαν τὰ κύματα τοῦ βορρᾶ ἢ τοῦ νότου νὰ ἔρχονται καὶ νὰ φεύγουν, καὶ ὡς βλέπει τις ὅτι ἐν κύμα σύρει πρὸς τὰ κάτω ἐν πλοῖον καὶ ἄλλο πάλιν τὸ ἀναβιβάζει, οὕτω καὶ εἰς τὸν Καδμογενῆ Ἡρακλέα προστίθεται ἄγων εἰς ἄγωνα, ἢ «πολύπονος» δὲ τύχη του ἄλλοτε τὸν καταβυθίζει καὶ ἄλλοτε τὸν ἀνυψώνει, ὅπως ἐν πλοῖον τὸ ὁποῖον ταξιδεύει εἰς τὰ κύματα τοῦ τρικυμιώδους Κρητικοῦ πελάγους: ἀλλ' ὅμως πάντοτε θεὸς τις τὸν σφύζει καὶ δὲν τὸν ἀφίνει νὰ ἔλθῃ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ἄδου. Ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Σοφοκλέους παρατηρεῖ διὰ τὸ «Κ ρ ἦ σ ι ο ν π έ λ α γ ο ς» ὅτι λέγεται τοῦτο «ὡς πάνυ χειμαζομένης τῆς περὶ Κρήτην θαλάσσης»².

Τὸ χωρίον τοῦ Σοφοκλέους φαίνεται νὰ εἶχεν ὑπ' ὄψιν του ὁ Ὅρατιος εἰς τὴν ᾠδὴν του εἰς τὸν Αἴλιον Λαμίαν (I, 26), ὅπου (στ. 2) λέγει ὁ ποιητὴς ὅτι αὐτὸς ἄνθρωπος ὢν τῶν γραμμάτων, φιλόμουσος («Mysis amicus»), θὰ παραδώσῃ τὴν λύπην καὶ τὸν φόβον του εἰς τοὺς κακοὺς ἀνέμους, διὰ νὰ τὸν φέρουν καὶ ρίψουν εἰς τὸ Κρητικὸν πέλαγος (tristitiam et metus | tradam protervis in mare Creticum | portare ventis). Οὕτω δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Λατίνου ποιητοῦ ἡ μνεία τοῦ Κρητικοῦ Πελάγους, τὸ ὁποῖον οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ τῶν ποιημάτων του ἀναφέρει. Δὲν εἶναι λοιπὸν ὀρθὸν τὸ ὑπὸ τοῦ Πορφυρίου, τοῦ σχολιαστοῦ τοῦ Ὅρατίου, λεγόμενον ὅτι ἀναφέρει τὸ Κρητικὸν Πέλαγος γενικῶς ἀντὶ τῆς θαλάσσης («pro quolibet mari dixit»). Καὶ οἱ νεώτεροι ἐρμηνευταὶ τοῦ ρωμαίου ποιητοῦ δὲν ἔχουσι διὰ τὸ χωρίον τοῦτο πάντες τὴν αὐτὴν γνώμην. Τινὲς ἐξ αὐτῶν λέγουν ὅτι ὁ ποιητὴς ἀνέφερε τὸ Κρητικὸν Πέλαγος, διότι εἶναι σχεδὸν τὸ πλεόν ἀπομακρυσμένον ἀπὸ τῆς Ἰταλίας πέλαγος τῆς Μεσογείου («quia maris medii ab Italia remotissima prope pars est»), ἄλλοι (Nauck, κλπ.) ὅτι ἀναφέρεται ἀπλῶς ὡς ἐποπτικὴ παράστασις (Veranschaulichung) τοῦ πελάγους (ὅπως τὸ Ebrus=θύελλα ἐν 1, 25 20) καὶ ἄλλοι ἄλλα. Ὁ Λατῖνος ὅμως ποιητὴς ἀναφέρει, ὡς ἐλέχθη, τὸ Κρητικὸν πέλαγος μόνον ὡς διαβόητον διὰ τὸ δυσχεῖμερον αὐτοῦ, ἀφοῦ προσθέτει καὶ τοὺς κακοὺς ἀνέμους. Βεβαίως ὁ Ὅρατιος ἀναφέρει εἰς τὰ ποιήματά του καὶ ἄλλα πελάγη, τὸ Αἰ γ α ἰ ο ν (τὸ περὶ τὰς Κυκλάδας ᾠδ. 1, 14, 20), τὸ Μ υ ρ τ ῶ ο ν (1, 1, 14. 3, 29, 63) καὶ μάλιστα καὶ αὐτὸ ἐπίσης ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ δυσχειμέρου καὶ ἐπι-

²) Ὁ Σοφοκλῆς ἐν Αἴαντι (στ. 1295) εἰσάγει τὸν Τεῦκρον λέγοντα εἰς τὸν Ἀγαμέμνονα, βεβαίως μετὰ τινος ψόγου, ὅτι «μητρὸς ἐξέφυς Κ ρ ἦ σ σ η ς» (τῆς Ἀερόπης, ἐγγονῆς τοῦ Μίνως). Ὁ Σχολιαστὴς παρατηρεῖ «οὐχ' ὡς βαρβάρων τῶν Κρητῶν ὄντων ὄνειδίζει αὐτῷ τὸ περὶ τῆς μητρὸς, ἀλλ' οἷον ἐξ ἄλλοφύλων γέγονεν αὐτῷ τὸ γένος». Καὶ ὁ Μενέλαος καλεῖται ἡ μ ἰ κ ρ η ς.

κινδύνου, τὸ Καρπάθειον (1, 35, 8) καὶ εἴ τι ἄλλο.

Τὸ Κρητικὸν πέλαγος ἐθεωρεῖτο πάντοτε ἐπικίνδυνον καὶ πρὸς τούτοις μέγα, καὶ ὡς λέγει ὁ Μήλιος παρὰ Θουκυδίδη (5, 110) ἡ ἔκτασις του εἶναι τοσαύτη («π ο λ ὺ») ὥστε καὶ οἱ κρατοῦντες τῆς θαλάσσης θὰ ἐδυσκολεύοντο περισσότερον νὰ συλλάβωσι τοὺς ἐρχομένους εἰς βοήθειαν ἡμῶν (Μηλίων), παρὰ εἰς αὐτοὺς νὰ διαφύγωσιν (τὴν καταδίωξιν) καὶ σωθῶσιν («δι' οὗ—Κρητικοῦ πελάγους—τῶν κρατούντων ἀπορώτερος ἢ λῆψις ἢ τῶν λαθεῖν βουλομένων ἢ σωτηρία»). Ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Ρόδ. (Ἀργ. Δ' 1694-5) καλεῖ αὐτὸ μέγα λαῖτμα τ.ἔ. ἐκτεταμένον καὶ ἀχανὲς πέλαγος εἰς τὸ ὅποιον τρόπον τινὰ καὶ ἡ νύξ καθίσταται ἀκόμη φοβερώτερα «αὐτίκα δὲ Κρηταῖον ὑπὲρ μέγα λαῖτμα θέοντες | νύξ ἐφόβει, τὴν περ Κατουλάδα κικλήσκουσιν». Συντελεῖ καὶ ὅτι ἡ νῆσος εἰς τὰ βόρεια παράλια αὐτῆς δὲν ἔχει ἀσφαλεῖς λιμένας ἢ ὄρμους κατὰ τῶν βορείων ἀνέμων πλὴν τοῦ ἐνὸς μεγάλου, καὶ ἀληθῶς λέοντος, κόλπου τῆς Σούδας. Καὶ ὁ Εὐστάθιος παρατηρεῖ (1861, 43) «ὅτι δὲ δυσλίμενος ἡ Κρήτη τὰ πρὸς βορρᾶν, δῆλόν ἐστι. Καὶ ἰδοὺ παρὰ τοῖς καλοῖς κακὸν κεῖται, τοῖς τῆς Κρήτης δηλαδή, τὸ κατ' αὐτὴν κακολίμενον». Εὐνόητον λοιπὸν ὅτι ὁ πλοῦς περὶ τὴν Κρήτην ἢ ὁ πλοῦς ἐξ αὐτῆς ἐθεωρεῖτο πάντοτε πρᾶγμα δυνάμενον νὰ γίνῃ ἐπικίνδυνον. Ἐν ἐπιγράμματι τῆς Παλατινῆς Ἀνθολογίας (7, 275) θρηνεῖται ὁ θάνατος τοῦ ἐκ Κυδωνίας Ἀστυδάμαντος, τοῦ υἱοῦ τοῦ Δάμιδος, καλεῖται δὲ ἡ νῆσος «δύσπλοους», αὐτὴ δὲ μετὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν «τυφλῶν σπιλάδων» τοῦ Μαλέα ἀπώλεσαν τὸν Ἀστυδάμαντα.

Ἡ λέξις πέλαγος (Κρήσιον πέλαγος) λέγεται πολλάκις εἰς τοὺς ἀρχαίους ἐπὶ πλήθους ἢ ὄγκου δυσαρέστων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πραγμάτων. Ὁ Ἡσύχιος λέγει «πέλαγος· μέγεθος, πλήθος». Τοιαύτην τινὰ σημασίαν ἔχει καὶ εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς γλῶσσαν. Συχνὸν εἰς τοὺς ἀρχαίους Τραγικοὺς εἶναι τὸ κακῶν πέλαγος ἢ κακῶν τρικυμία. Ὁ Αἰσχύλος ἐν Προμ. 746 λέγει δυσχείμερον πέλαγος ἀτηρῆς δύης (=βλαβεραῖς δυστυχίας). Χαρακτηριστικὸν διὰ τὰς μεταφοράς του εἶναι τὸ χωρίον ἐν Ἰκετ. 478, ἐνθα λέγεται ὅτι «κακῶν δὲ πλήθος ποταμὸς ὡς ἐπέρχεται· ἄτης δ' ἄβυσσον πέλαγος οὐ μάλ' εὔπορον | τόδ' ἐσβέβηκα οὐδαμοῦ λιμὴν κακῶν». Φαίνεται ὅτι τόσον συχνὰ ἐλέγετο τὸ πέλαγος κακῶν ὥστε κατήντησε κοινὴ καὶ συνήθης καὶ μόνη ἢ λ. πέλαγος εἰς τὸ νὰ δηλοῖ τοῦτο, ὡς ἐν Σοφ. ΟΚ 1746 (ιδ. Jebb, ἐκεῖ) ἐνθα λέγει ὁ χορὸς εἰς τὴν Ἀντιγόνην «μέγ' ἄρα πέλαγος ἐλαχέτην τι», ὅπου βεβαίως ἢ λ. σημαίνει καὶ τὸν σάλον, ὡς αἱ λέξεις ἀποραῦπερθεν τοῦ προηγουμένου στίχου φανερώουσι.

Ἐπανερχόμενος εἰς τὸ ἀνωτέρω χωρίον τοῦ Ὀρατίου ἐπιθυμῶ νὰ προσθέσω ὅτι ὄχι μόνον τὸ Κ ρ ῆ σ ι ο ν π έ λ α γ ο ς, *Creticum mare*, ἔχει ληφθῆ ἔξ Ἑλληνικῆς πηγῆς (Σοφοκλ.) ἀλλὰ καὶ τὸ *tradam portare ventis* εἶναι καθαρὸς Ἑλληνισμὸς καὶ κατ' ἔννοιαν καὶ κατὰ τὴν σύνταξιν. Διὰ τὸ *tradam portare ventis* ἔχομεν τὸ τοῦ Ἄνακρέοντος 36, 13, «τὸ δ' ἄχος πέφευγε μιχθὲν | ἀνεμοτρόφῳ (ἀνεμοτρόφῳ ἢ ἀνεμοστρόφῳ κατ' ἄλλους) θυέλλῃ» καὶ ἐκ τῶν Ἄνακρεοντείων 57, 9 τὸ «ἐμῶν φρενῶν μὲν αὔραις φέρειν ἔδωκα λύπας». Πρὸς ταῦτα ἄς παραβληθῆ καὶ τὸ τοῦ Ἀπολλ. Ροδ. Α, 1534 «ἀλλ' ἀνέμοισι δώομεν ἀμπλακίην». Καὶ τὸ *tradam portare* λοιπὸν εἶναι Ἑλληνικὴ χρῆσις, καὶ τὸ *tradam ventis* (=obliviscar) εἶχε καταστήσει ἐν τῇ Λατινικῇ γλώσσῃ παροιμία («*proverbiali sermone dicitur*» Σέρβιος).

Πρὶν ἢ καταλήξω εἰς σύντομον ἐξέτασιν ποιᾶς τινος συγχύσεως, παρατηρουμένης ἐνίοτε εἰς τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς τοῦ Μυρτώφου πρὸς τὸ κυρίως Αἰγαῖον καὶ πρὸς τὸ Κρητικὸν πέλαγος, καλὸν θεωρῶ νὰ εἶπω ὀλίγα τινα περὶ τοῦ σπανίου ἐπιθέτου Κ ρ ῆ σ ι ο ς (=Κρητικός). Τὸ ἐπίθετον τοῦτο (πρβλ. Διοδώρ. 5, 77 Ἐφεσίαν καὶ Κρησίαν-Ἄρτεμιν καὶ Καίβελ Ἐπιγραμμ. 793, 2) δὲν εἶναι συχνὸν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Γραμματείαν, μᾶλλον δὲ ποιητικόν, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ποιητὰς σπάνιον.⁸ Φέρεται παρ' Εὐριπίδῃ πέντε φοράς, ἐκ τῶν ὁποίων τέσσαρας χαρακτηριστικῶς ἔχομεν εἰς τὸν Ἰ π π ὁ λ υ τ ὁ ν του καὶ μάλιστα εἰς χορικά: ἐν στ. 311 ὅπου ὁ χορὸς ἀποτεϊνόμενος πρὸς τὴν Φαίδραν λέγει «ἄσημα δ' οὐκέτ' ἐστὶν οἱ φθίνει τύχα | Κύπριδος, ὦ τ ἄ λ α ι ν α π α ἰ Κ ρ η σ ί α» τ.ἔ. εἶναι πλέον φανερὸν ποῦ ὠδήγησεν τὴν Φαίδραν ἢ τύχη τὴν ὁποίαν παρεσκεύασεν εἰς αὐτὴν ἢ Ἀφροδίτη, ἐν στ. 719 ἔνθα ἡ Φαίδρα μεγαλοστόμως ἀναφωνεῖ «οὐ γάρ ποτ' αἰσχυνῶ γε Κ ρ η σ ί ο υ ς δ ὄ μ ο υ ς», ἐν στ. 752-759 ἐν ῥήσει τοῦ χοροῦ «ὦ λευκόπτερε Κ ρ η σ ί α π ο ρ θ μ ί ς, ἃ διὰ πόντιον κῦμ' ἀλίπτυπον ἄλμας ἐπόρευσας ἐμὰν ἄνασσαν ὀλβίαν ἀπ' οἴκων, κακονυμφοτάταν ὄνασιν.- ἢ γὰρ ἀπ' ἀμφοτέρων ἃ Κ ρ η σ ί α ς ἔ κ γ ᾱ ς δύσορnis ἔπτατο κλεινὰς Ἀθήνας». Περαιτέρω ὁ αὐτὸς Τραγικὸς καὶ ἐν Τρωάσι στ. 944, ἀναφέρει τὸ ἐπίθετον τοῦτο ἔνθα ἡ Ἑλένη ἐλέγχουσα τὸν Μενέλαον λέγει «ὄν (Πάριον), ὦ κάκιστε, σοῖσιν ἐν δόμοις λιπῶν Σπάρτης, ἀπῆρας νηὶ Κ ρ η σ ί α ν χ θ ὄ ν α». Ἐὰν ἐσώζετο τὸ δράμα α ἰ Κ ρ ῆ σ σ α ι τοῦ αὐτοῦ τραγικοῦ, βεβαίως θὰ εἶχομεν πολλάκις ἐν αὐτῷ τὸ περιεργὸν τοῦτο ἐπίθετον.

⁸) Τὸ παρὰ Διον. τῷ Ἀλικ. περὶ συνθ. ὄν. 205, (σελ. 130 Raderm.) «Κρησίοις ἐν ρυθμοῖς παῖδα μέλψωμεν» εἶναι στίχος (Poet lyr. inc. fr. 118 Bergk).

Κρήσιοι ἄνδρες εὐρίσκεται καὶ ἐν χρησμῶ τῆς Φημονόης παρὰ Πausανία 10, 6, 7. Πάντως δὲ πρὸς τὴν Κρήτην καὶ τοὺς Κρητας ἔχουσι σχέσιν καὶ ἡ ἐν Κύπρῳ πόλις Κρήσιον (Θεόπομπος παρὰ Στεφ. τῷ Βυζαντίῳ ἐν λ. σελ. 383 Meineke) καὶ τὸ Κρήσιον ὄρος ἐν Ἀρκαδίᾳ (παρὰ Πausαν. 8, 44, 7) ὅπου ὑπῆρχε ἱερὸν τοῦ Ἀφνειοῦ (= Ἀρῶς) ὅστις « Ἀερόπη » (ἐγγονῆ τοῦ Μίνως) « συνεγένετο, καθὰ οἱ Τεγεᾶται λέγουσι ». Ὅτι τὸ ἐπίθετον τοῦτο ἦτο ἀσύνηθες δεικνύει καὶ ἡ μνεία αὐτοῦ παρὰ Σουίδα ὅπου συνδέεται καὶ μετ' αὐτοῦ τοῦ Μίνως « Κρήσιος· Κρητικὸς—τοὺς Κᾶρας θαλασσοκρατῆσαι λέγεται μετὰ Μίνω τὸν Κρήσιον ».

Ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ Γραμματεία εὐρίσκεται τὸ Cresius ἢ Cressius παρὰ Βιργιλίῳ 3, 70 (ἢ Διδώ, λέγει ἐκεῖ ὁ ποιητής, φλέγεται καὶ πλανᾶται μαινομένη ὡς ἔλαφος πληγωθεῖσα ὑπὸ ποιμένος διὰ βελῶν καὶ τρέχει εἰς τὰ δάση (nemora) τῆς Κρήτης· τοῦτο φαίνεται παράδοξον, διότι ὁ Πλίνιος 8, 58, 83 λέγει ὅτι εἰς τὰ δάση τῆς Κρήτης δὲν ὑπῆρχον ἔλαφοι) καὶ ἐν 8, 294 (Cresia prodigia, Κρητικὰ τέρατα, ἐννοεῖ τὸν « Κρητα ταῦρον » τὸν ὁποῖον διέταξεν ὁ Εὐρυσθεὺς τὸν Ἡρακλέα νὰ φέρῃ εἰς αὐτὸν (Ἀπολλοδ. 2, 5, 7), καὶ τὸν ὁποῖον λαβῶν ἤγαγεν εἰς Πελοπόννησον, « τὸ τηλικούτον πέλαγος » (πρόκειται περὶ τοῦ Κρητικοῦ καὶ Μυρτώου πελάγους) « ἐπ' αὐτῷ ναυστοληθεῖς » (Διόδ. 4, 13). Τὸ Cressius εὐρίσκεται ἐπίσης καὶ παρ' Ὀβιδίῳ (Epist. Paridis 15, 299 Non habuit tempus, quo Cresia regna videret, aptius).

Ἡ ἐκ τοῦ Κρήτη σχηματιζομένη ποικιλία ἐπιθέτων εἶναι μεγάλη: Κρήσιος, Κρηταῖος, Κρητικὸς (ἰδ. κατ.). Ὁ σχηματισμὸς Κρήσιος δύναται μόνον ἐκ τοῦ Κρήτιος νὰ νοηθῆ καὶ ἐρμηνευθῆ, προβλ. ἀπειρέσιος (= ἀπερέτιος), πρυμνήσιος (πρυμνήτης, πρυμνήτιος)⁴. Εἶναι χαρακτηριστικὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου λεγόμενα (M. 384 Meineke) « λέγεται, Κρής, Κρητὸς καὶ Κρησσα· καὶ Κρηταῖος καὶ θηλυκῶς καὶ οὐδετέρως· καὶ Κρητεὺς ἢ Κρητῆος καὶ Κρητήιος κτητικόν· καὶ θηλυκὸν Κρητηιάς· καὶ Κρηταιεὺς καὶ Κρήσιος ἀπὸ τοῦ Κρής, καὶ Κρησιας θηλυκὸν καὶ Κρησία καὶ Κρήσιον· καὶ ἀπὸ τῆς Κρητὸς γενικῆς Κρητις, καὶ τροπῆ τοῦ τ εἰς σ Κρησίς· καὶ τὸ κτήτικὸν Κρητικὸς ».

Ἔρχομαι τώρα νὰ εἶπω ὀλίγα τινὰ σχετικῶς μετὰ τὸ Κρήσιον καὶ Μυρτώον πέλαγος.

Κρήσιον πέλαγος εἶναι τὸ καὶ νῦν ἀπὸ τοῦ Θουκυδίδου (4, 53) καὶ Ἀριστοτέλους (περὶ κόσμου 3=393, α, 29) καὶ ἐξῆς κα-

⁴) Τὰ ἐπετήσιος, ἐπικάρσιος, ἔχουσιν ἄλλην ἐρμηνείαν.

λούμενον Κρητικὸν πέλαγος, τὸ ὁποῖον ὁμως ἐνίοτε εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας καὶ Ῥωμαίους συγγραφεῖς συγγέεται πρὸς τὸ Μυρτώον πέλαγος⁵, ἢ παρεκτείνεται μέχρι τῆς Σικελίας πρὸς βλ. Διον. Περιηγ. 109 «ἐκ δ' ὄρεων Σικελῶν Κρήτης ἀναπέπταται οἶδμα | μακρὸν ἐπ' ἀνατολίην Σαλμωνίδος ἄκρι καρήνου | ἦν Κρήτης ἐνέπουσιν ἐώϊον ἔμμεναι ἄκρην». Τοῦ χωρίου τούτου ὁ Εὐστάθιος (σελ. 102 Bernhardy) δίδει καὶ ἄλλην ἐρμηνείαν: «εἰ δέ τις ἴσως τὸ ἐκ δ' ὄρεων Σικελῶν νοήσει ἀντὶ τοῦ μετὰ τὰ ὄρη τὰ Σικελικά, τότε δύνανται δύο εἶναι πελάγη, ἰδίᾳ μὲν τὸ Σικελικὸν ἕως τοῦ μετώπου τοῦ Κριοῦ, ἰδίᾳ δὲ ἐκεῖθεν τὸ Κρητικόν, ἕως Σαλμωνίδος». Ὡστε ἐνταῦθα τὸ Σικελικὸν πέλαγος θεωρεῖται ἐκτεινόμενον μέχρι τῶν δυτικῶν ἀκτῶν («ἄκρων» Στράβ. 2, 123) τῆς Κρήτης, τὸ δὲ Κρητικὸν πέλαγος ἀπ' αὐτῶν μέχρι τοῦ Σαλμωνίου ἀκρωτηρίου. Ὁ Στράβων λέγει (2, 124) ὀρθῶς «τῷ Σικελικῷ συνάπτει (=συνορεύει) τὸ Κρητικὸν πέλαγος καὶ τὸ Σαρωνικόν καὶ τὸ Μυρτώον, ὃ μετὰ Κρήτης ἐστὶ καὶ τῆς Ἀργείας (Ἀργολίδος) καὶ τῆς Ἀττικῆς, πλάτος ἔχον τὸ μέγιστον τὸ ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς ὅσον χιλίων καὶ διακοσίων σταδίων⁶ μῆκος δ' ἔλαττον ἢ διπλάσιον». Σαφέστερον ἀκόμη γίνεται ἐν 7, 323 «ἀπὸ δὲ Σουνίου μέχρι Πελοποννήσου τὸ Μυρτώον ἐστὶ καὶ Κρητικὸν πέλαγος καὶ Λιβυκὸν σὺν τοῖς κόλποις μέχρι τοῦ Σικελικοῦ» τὸ ὁποῖον οὕτω καὶ πάλιν θεωρεῖ ἐκτεινόμενον μέχρι τῶν δυτικῶν «ἄκρων» τῆς Κρήτης. Ὁ Πλίνιος τὸ Μυρτώον πέλαγος θεωρεῖ ἐκτεινόμενον μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου Γεραιστοῦ (Κάβο Μαντέλο) τῆς Εὐβοίας (ἰδὲ πλείω παρὰ P.-W. ἐν λ.).

Τὸ Κρητικὸν πέλαγος καλεῖ ὁ Στράβων (8, 335) καὶ Κρητικὴν θάλατταν καὶ παρεκτείνει αὐτὸ—συγγέων αὐτὸ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἐν πολλοῖς πρὸς τὸ Μυρτώον πέλαγος—μέχρι τοῦ Ἀργολικοῦ, Ἐρμιονικοῦ καὶ Σαρωνικοῦ (Σαλαμινιακοῦ) καὶ ἄλλων κόλπων. Παρατηρεῖται λοιπὸν ἀβεβαιότης τις καὶ σύγχυσις (δικαιολογουμένη βεβαίως διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους) τῶν θαλασσίων ἐκτάσεων αἵτινες ὑπάγονται εἰς ταῦτα τὰ διάφορα ἑλληνικὰ πελάγη. Ἐὰν πιστεύσωμεν τὸν Στράβωνα (βιβλ. 7 ἀπόσπ. 58), ἤδη ὁ Πίνδαρος κάμνει μνεῖαν τῆς ὀνομασίας Μυρτώον πέλαγος «οὐκ ὀκνοῦσί τινες καὶ τὸ μέχρι τοῦ Μυρτώου πελάγους ἅπαν καλεῖν Ἑλλήποντον»!

⁵ Ἐν τέλει ἄς σημειωθῆ καὶ τὸ γνωστότατον, ὅτι ἡ Κρήτη κατὰ τὴν

⁵) Ἐχομεν μάλιστα ἐνίοτε σύγχυσιν καὶ τῶν ὄρεων Ἰδης καὶ Δίκτης (Διοδ. 5, 70 κλπ.).

⁶) =216 χιλιόμετρα, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου Γεραιστοῦ τῆς Εὐβοίας.

⁷) Περὶ τοῦ ὀνόματος Μυρτώον πέλαγος πρὸς βλ. P.-W. ἐν λ.

Ἀρχαιότητα παρ' ὅλον τὸ ταραχῶδες τῶν θαλασσῶν της διέπρεψεν εἰς τὰ ναυτικά (Μίνως, κλπ.). Ὁ Διόδωρος μάλιστα παραδίδει εἰς ἡμᾶς (5, 69), μετὰ τὰ περὶ Δήμητρος, τῆς θεᾶς τοῦ σίτου, τῆς ἀνθρωπίνης τουτέστι τροφῆς, μυθολογούμενα, ὅτι οἱ Κρηῖτες ἐκ τῶν ἄλλων θεῶν τῶν γενομένων ἐκ τοῦ Κρόνου καὶ τῆς Ρέας «φασὶ Ποσειδῶνα πρῶτον χρήσασθαι ταῖς κατὰ θάλασσαν ἐργασίαις καὶ στόλους συστήσασθαι παραδόντος αὐτῷ τὴν ἡγεμονίαν ταύτην τοῦ Κρόνου· διὸ καὶ παραδίδοσθαι τοῖς ἐπιγινομένοις τοῦτον κύριον ὑπάρχειν τῶν κατὰ θάλασσαν πραττομένων καὶ θυσίαις ὑπὸ τῶν ναυτιλλομένων τιμᾶσθαι».

Δὲν εἶναι λοιπὸν μόνον τὰ ἐν Κρήτῃ καὶ ἐπὶ τῆς Κρήτης τὰ ὁποῖα ἀείποτε ἐπιμελῶς παρατηροῦντο καὶ ἐξητάζοντο, ἀφοῦ μάλιστα ὁ Πλίνιος λέγει (H, N. 35, 8) μέγαν ἔπαινον περὶ αὐτῆς, ὅτι οἷονδήποτε προῖόν ἐν αὐτῇ παράγεται ὑπερέχει ἄπειρον ὅσον (*infinito praestat*) τῶν ὁμοίων προϊόντων τῶν παραγομένων ἐν ἄλλαις χώραις, ἀλλὰ καὶ τὰ περὶ αὐτήν, τὴν θαυμασίαν ἀληθῶς νῆσον, ἠξιώθησαν ἰδιαιτέρας προσοχῆς, ἐκ τούτων δὲ καὶ τὸ Κ ρ ῆ σ ι ο ν π έ λ α γ ο ς ἔλαβε τὴν παροιμιώδη σημασίαν του.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗΣ